

15. ГДА СБ України, ф. 16, оп. 1, спр. 614.
16. ДАВіО, ф. П-136, оп. 13, спр. 99, 202 арк.
17. ГДА СБ України, ф. 16, оп. 1, спр. 606.
18. ГДА СБ України, ф. 9, оп. 1, спр. 106.
19. ГДА СБ України, ф. 9, оп. 1, спр. 104, 259 арк.
20. ГДА СБ України, ф. 9, оп. 1, спр. 105.

Павло Кравченко

КРАДІЖКИ «СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ВЛАСНОСТІ» В 1947 Р. У КОЛГОСПАХ ВІННИЧЧИНИ

Анотація. У статті розглянуто становище в колгоспах Вінниччини в другий рік голоду, коли селяни, рятуючись від голодної смерті, вдавалися до крадіжок «соціалістичної власності», які стали масовими під час збирання врожаю та його подальшого зберігання. Зосереджено увагу на формах і методах крадіжок.

Ключові слова: жнива, голод, крадіжки, хліб, зерно, покарання.

Pavlo Kravchenko

THEFTS OF «SOCIALIST PROPERTY» IN THE COLLECTIVE FARMS OF VINNYTSIA REGION, 1947

Abstract. The article examines conditions in the collective farms of the Vinnytsia region during the second year of the famine, when peasants, attempting to save themselves from starvation, resorted to thefts of "socialist property." These thefts became widespread during the harvest and the subsequent storage of grain. Attention is given to the forms and methods of these thefts.

Keywords: harvest, famine, theft, bread, grain, punishment.

Голод 1946–1947 рр., симптоми якого були з'явилися ще у 1944–1945 рр. і були викликані комплексом причин, вкрай погіршив матеріальне становище селян, навіть у порівнянні з періодом німецько-румунської окупації. Знову, як у 1932–1933 рр., люди почали вмирати від голоду, з'явилися випадки людодства.

Політика сталінського режиму мало чим відрізнялась від тієї, що застосовувалась у 1930-х рр. Якщо тоді село фінансувало індустріалізацію, то у післявоєнному СРСР за рахунок колгоспного села проводилась відбудова зруйнованої в роки Другої світової війни промисловості. Тому з села забирали максимум вирощеного врожаю, часто не залишаючи мінімуму, необхідного для фізичного виживання хліборобів. Селяни ж, рятуючись від голодної смерті, крім інших

заходів, вдавалися до крадіжок «соціалістичної власності», яка охоронялась державою «робітників і селян» від тих, хто її створив.

Жнива 1947 р. особливо не відрізнялись від попередніх. Хіба що влада, зважаючи на напружену ситуацію з продовольством, більш ретельно готувалась до них, передбачаючи масові спроби селян використати збір зернових для порятунку своїх сімей від голодної смерті. Тому і з'явилися Укази Президії ВР СРСР від 4 липня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за крадіжку державного та громадського майна» та «Про посилення охорони особистої власності громадян» [1], в яких у черговий раз колгоспників попереджали про неминучість жорсткого покарання при спробі скористатися вирощеним ними на колгоспних полях хлібом.

На Вінниччині, як і в інших областях України, теж ретельно готувалися до жнив. 17 липня 1947 р. начальник управління МВС Вінницької області доповідав секретареві обкому КП(б)У М. Стахурському про заходи, проведені з метою підготовки до «битви за врожай»: 10 червня проведена спеціальна оперативна нарада керівників районних відділів МВС з питань посилення оперативної і профілактичної роботи в колгоспах, радгоспах, МТС, підсобних господарствах підприємств та організацій та ін. щодо попередження крадіжок хліба на корені, під час збирання, обмолоту і транспортування. 17 червня всім районним відділам МВС були надані вичерпні директивні вказівки з цих питань. 27 червня всім РВ МВС була надана інформація про виявлені методи крадіжок хліба нового врожаю. Крім цих та ще декількох директив і нарад, у районних відділах МВС були складені детальні плани оперативної і профілактичної роботи, які були доведені до виконавців, відряджених у колгоспи, радгоспи та МТС для реалізації цих заходів. Для надання практичної допомоги районним відділам МВС туди було відряджено 118 працівників обласного апарату. На всіх головних дорогах області «з працівників державтоінспекції виставлені заслони і пікети для здійснення контролю за рухом та використанням автогужового транспорту за призначенням – для перевезення хліба». Крім того, органами МВС була проведена значна профілактична робота, спрямована «на попередження крадіжок, розбазарювання хліба, овочів, паливно-мастильних матеріалів, автотракторних запасних частин і забезпечення охорони громадського порядку і безпеки». Що ж було зроблено в цьому напрямку? Була проведена перевірка матеріально-відповідальних осіб: працівників складів, ваговиків, бригадирів і працівників пожежно-сторожової охорони колгоспів, радгоспів, МТС і підсобних господарств і Заготзерно». Із 5160-ти перевірених осіб було звільнено як неблагонадійних і фізично непридатних – 251 особа. Це були, зокрема, особи з судимістю, родичі репресованих та підозрювані у крадіжках у минулому. Заходи стосувалися також перегляду раніше існуючих дислокацій постів охорони колгоспів і радгоспів, надана «практична допомога з укомплектування цієї охорони чесними колгоспниками». Встановлені

спостережні вежі на підвищеннях полів колгоспів. Отримали відповідні інструкції всі сторожі та об'їждчики полів на спеціальних нарадах, проведених дільничними вповноваженими та оперативними працівниками райвідділів МВС у всіх населених пунктах. Нарешті, проведена широка робота з роз'яснення населенню вже згадуваних вище Указів Президії Верховної Ради СРСР від 4 червня 1947 р. [2, арк. 84–85]. Отже, для режиму жнива в черговий раз були полем протистояння з безправним селянством. Документи тих часів з грифом «Секретно» дають можливість розкрити боротьбу комуністичної держави і колгоспників. З одного боку, режим намагався карально-репресивними методами забрати з колгоспів весь вирощений урожай, з іншого – селяни, рятуючись від голоду, робили спроби приховати від заготівель якусь мінімальну частку вирощеного ними продовольства.

Зауважимо, що документи відображають лише ті випадки, що свідчать про розкриті карально-охоронними органами випадки спроб крадіжок. На наше переконання, їх було значно більше: при переховуванні вкраденого селяни враховували гіркий досвід 1932–1933 рр. і діяли значно ефективніше. Та навіть наведені в документах факти свідчать про справжню війну режиму і колгоспного села.

Як свідчать документи, «крадіжки хліба почалися в момент дозрівання його в полях на кореню і ці крадіжки широко розповсюдились в момент збирання, обмолоту і транспортування хліба в колгоспні комори і заготівельні пункти Заготзерно». За липень 1947 р. в області було зафіксовано 989 крадіжок, кількість яких збільшувалася з кожною новою декадою: якщо у першій декаді місяця їх було виявлено 266, то в третій – 414 [2, арк. 78].

З часом змінювався характер крадіжок. Якщо на початку жнив, у першій декаді липня, переважало зрізання колосків, то друга декада була характерною дрібними крадіжками зерна. У третій декаді почастішали випадки «великих групових кваліфікованих крадіжок зерна від комбайна, на токах при обмолоті і при транспортуванні хліба» [2, арк. 79].

Турбувало каральні органи і те, що у крадіжках зерна від комбайнів і молотарок були задіяні практично всі учасники жнив: комбайнери, трактористи, машиністи, ваговики, інші особи, що обслуговували ці агрегати. Під час роботи вони ховали зерно в соломі, в спеціально викопаних ямах, а вночі після роботи намагалися переховати його в більш надійних місцях. У Шаргородському районі, наприклад, комбайнер Казимиров і 5 осіб, що обслуговували комбайн, «вкрали 398 кг пшениці, сховали в соломі і при спробі перевезти зерно вночі додому були затримані». Були і факти «вишуканих методів крадіжок хліба при транспортуванні» на хлібозаготівельні пункти. У Тиврівському районі, в колгоспі «Серп і Молот» троє осіб вкрали два мішки зерна наступним чином: при зважуванні зерна на автомашині знаходився прихований мішками один із вантажників, при розвантаженні на автомобілі було залишено два мішки зерна, «а при зважуванні тари вантажник покинув автомобіль і таким чином вага

зданого зерна дорівнювала вазі, вказаній у накладній колгоспу». Були зафіксовані випадки крадіжок зерна сторожовою охороною. У с. Пархомівка Дашівського району сторож «користуючись безконтрольністю систематично крав хліб з поля і 22.07.1947 р. у нього вдома вилучено 120 кг жита» [2, арк. 79]. Очевидно, за логікою авторів документу, необхідно було встановити стеження за виконанням функціональних обов'язків сторожа, тобто створити ще одну контролюючу структуру...

Характерними були випадки обважування здатчиків хліба на пунктах Заготзерно. Жмеринським зернозаготівельним пунктом з 7 липня по 22 липня було «обважені 240 хлібоздатчиків на 44.25 центнера зерна. А на Вінницькому пункті «Держстрахфонд» «від здатчиків брали зразки зерна на лабораторний аналіз і замість того, щоб повертати зерно колгоспам, привласнювали його». Як результат – директор названого пункту Сулима, член ВКП(б), вкрав 30 кг зерна [2, арк. 79].

Частими були випадки організації крадіжок зерна Головами сільських рад, головами колгоспів та сільськими активістами. У Крижопільському районі завгосп колгоспу ім. Сталіна Бондар витратив на внутрішньогосподарські потреби 294 кг пшениці і був позбавлений волі на 7 років. Показовим був випадок у Могилів-Подільському районі. Там, у колгоспі «ім. 20-річчя великого Жовтня» с. Садки керівництвом була прихована від обліку посівна площа жита 2.24 га. «Голова сільради Щерба, зав. господарством Парокінний, голова ревізійної комісії Панчук і 6-ть бригадирів колгоспу таємно вкрали з цієї площі 1740 снопів». Виїзною сесією обласного суду вони були засуджені на терміни від 10-ти до 20-ти років виправно-трудових таборів [2, арк. 80, 86–87].

Частина полів під час жнив не охоронялась, і це було причинами «кваліфікованих крадіжок снопів». Так, троє жителів с. Павлівки Погребищенського району «вільно заїхали підводою» на поле і «безперешкодно взяли на підводу 157 снопів жита й відвезли собі додому». У ряді районі були масові крадіжки зерна шляхом «виминання зерна з колосків і переховування його в одязі, у взутті тощо». У с. Джурин Джуринського району група колгоспників з 24-х осіб, повертаючись з поля, несли кожний від 1 до 2-х кг зерна [2, арк. 81].

Як відомо, комуністичний режим категорично забороняв використовувати зерно на потреби колгоспників до повного виконання державних завдань по хлібоздачі. Ніхто не зважав на вкрай важке продовольче становище значної частини сімей колгоспників. Ті керівники, які порушували це правило, суворо карались. Так, Крижопільським РВ МВС був арештований завгосп колгоспу ім. Сталіна с. Крупське Микола Бондар, який «знаючи про те, що колгосп не здав державі жодного кілограма хліба, 2 липня цього року виписав ордер їздовому колгоспу Шуц на помол 294 кг зерна пшениці з нового врожаю» для роздачі колгоспникам. За цей злочин М. Бондар отримав

7 років тюрми. А у Вінницькому районі був арештований голова колгоспу і кладовщик того ж колгоспу у с. Цвіжин, за вказівкою яких на борошно було змелено 960 кг жита, теж для підтримки сімей колгоспників, а колгосп не розраховувався з державою... [2, арк. 88, 129]. Обидва голови колгоспів були комуністами.

Непоодинокими були випадки збройних нападів з метою захоплення хліба. У Чернівецькому районі на тік колгоспу ім. Шевченка «безперешкодно зайшли 6-ть невідомих людей», зв'язали сторожа, відібрали в нього гвинтівку, зв'язали ваговика та Уповноваженого РК КП(б)У з хлібозаготівель, вбили голову колгоспу, який спав у соломі. Це стало можливим тому, що, як сказано в документі, «охорона й названі вище особи всі спали, були захоплені зненацька і не могли чинити опір». У Дашівському районі група з 5-ти осіб напала на транспорт с. Копайгород і забрала одну з трьох підвід із зерном у кількості 45 пудів [2, арк. 81].

Що необхідно було зробити для запобігання подібним явищам у майбутньому? Показовим у цьому відношенні є документ – лист на ім'я секретаря обкому КП(б)У М. Стахурського, підписаний начальником УВМС по Вінницькій області полковником Гребченком та обласним прокурором Тернівським, в якому стверджується, що «Одним із невідкладних заходів, на наше переконання, є популяризація Указа Президії Верховної Ради СРСР від 4 червня 1947 року «Про кримінальну відповідальність за крадіжки державної і суспільної власності» і доведення до свідомості всіх колгоспників про підвищення відповідальності за такого роду злочини» [2, арк. 83]. Про забезпечення селян продовольством мова не йде, лише про покарання...

Не кращою стала ситуація з крадіжками у вересні. Як свідчать документи, за другу декаду місяця кількість крадіжок в області у порівнянні з першою декадою зменшилась на 42%, та кількість вкраденого хліба – лише на 3%. Тобто, крадіжки стали, образно кажучи, якіснішими. Слідчі ограні пояснювали таку ситуацію наступним чином: збирання хліба на полях завершено, «злочинці шляхом зловживань накопичили в коморах резерв-лишки хліба, прихованого від обліку і всілякими способами ухитряються вивезти цей хліб і приховати в тайниках, причому в цьому випадку крадуть не кілограмами, а тонами і більше». У 27-ми районах, де зафіксували крадіжки, за декаду державі повернули 9.787 кг зерна [2, арк. 135]. Скільки випадків крадіжок залишилось нерозкритими і яка кількість хліба все ж таки потрапила до тих, хто його вирощував – невідомо... Як приклад організованої крадіжки можна навести діяльність організованої групи з 6-ти осіб (5 з них – керівна ланка колгоспу) в с. Гулівці Калинівського району, яка викрала з молотильного току 2.232 кг пшениці [2, арк. 136].

Карались також і ті керівники, які, за висновками каральних органів, були винними у саботажі хлібозаготівельної кампанії. Проявлялось це у таких діях: голова колгоспу с. Блажіївка

Самгородського району Білоус був притягнений до кримінальної відповідальності за те, що «свідомо зтягував обмолот і здачу хліба державі...». Що розумілось під «зтягуванням» – документ не пояснює. У Тиврівському районі, в с. Дзвониha, з вини двох бригадирів «не були накриті дві скирти пшениці в кількості 56 коп., які намокли і згнили». А в с. Скоморошки Плисківського району з вини голови колгоспу та голови сільської ради на площі 20 га не була зібрана пшениця й на 2-х га – овес, які згнили на полі. Крім того, невиконання плану хлібоздачі державі вони пояснювали відсутністю хліба, «в той час як при перевірці в колгоспній коморі було виявлено схованим від обліку 80 цнт товарного зерна» [2, арк 137–138]. Звісно, що всі «злочинці» були притягнуті до кримінальної відповідальності.

Отже, 1947 рік ще раз продемонстрував неефективність колгоспної системи господарювання, кріпосницької за своїм змістом і вкрай ворожої селянам. Безправність останніх, існування на межі фізичного виживання змушували їх вдаватися до крадіжок, що, в свою чергу, викликало посилення репресій з боку комуністичного режиму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Грабовий В. В. Проблеми правової охорони колгоспної власності в УРСР. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/6_2017/part_2/5.pdf; <http://radnuk.info/pidrychnuku/ictoriua-prava/49-ivanov2/1114-133---.html>
2. Державний архів Вінницької області (ДАВіО). Ф. П-136, оп. 13, спр. 131, 155 арк.

Анатолій Войнаровський, Наталка Жмуд

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 1950 РІК

Анотація. Завершальний етап сталінізму на теренах Вінниччини потребує належного дослідження. Злочинна сутність комуністичного тоталітаризму має бути усвідомленою через опрацювання масиву архівних документів. Зокрема, належного висвітлення вимагає так звана повоєнна відбудова краю, адже важливим є розкриття сутності цих явищ і процесів, це відбудова чи пролонгація позрабування сталінською командно-адміністративною системою українського народу. Автори здійснюють спробу порівняти становище Вінницької області у завершальний етап Другої світової війни та через чотири роки по її завершенню. Упорядкований паспорт Вінницької області станом на 1950 р. був документом для внутрішнього користування і на основі попередніх досліджень постає можливість для проведення компаративістики.

Ключові слова: Вінницька область, соціально-економічний розвиток, повоєнний період, сталінський тоталітаризм,